

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ТОМАШІВСЬКА МАР'ЯНА МИРОСЛАВІВНА

УДК 378.016:78.031.4(=161.2)/(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Житомир – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Дем'янчук Олександр Никанорович,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх викладання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Климова Катерина Яківна,
Житомирський національний агроекологічний університет,
професор кафедри іноземних мов;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ірклієнко Вікторія Степанівна,
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
доцент кафедри музики.

Захист відбудеться 15 січня 2020 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-ий поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті http://zu.edu.ua/avto_ped.html та в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 14 грудня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність досліджуваної проблеми. Сучасний розвиток української професійної освіти, її змістове наповнення й організаційні форми варто розглядати в контексті світових загальноосвітніх тенденцій, загальноєвропейських цінностей, стандартів, культурної глобалізації та інтеграції, про що йдеться в «Концепції нової української школи» (2018), законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), де актуалізується проблема формування національної інтелігенції.

Реформування системи української педагогічної освіти, зокрема і мистецької, в умовах соціально-економічних, політичних і культурних перетворень, що відбуваються в Україні в останні десятиріччя, передбачає підготовку і виховання високоосвіченої, професійно компетентної, творчої особистості вчителя, здатного спрямовувати свою життєдіяльність у русло гуманістичного розвитку суспільства та національної освіти, саморозвитку з урахуванням загальнолюдських цінностей, кращих традицій і досягнень української науки та культури.

З огляду на це особливого значення набуває необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогічних мистецьких кадрів, наповнення її новим національним змістом, посилення культурологічної спрямованості навчання молоді на основі збереження духовно-історичних цінностей українського народу, використання у фаховій музичній підготовці етнічного мистецького фонду.

Сучасні теорії філософії і педагогіки музичної освіти пропонують багато концептуальних ідей і технологій, що відображають провідні тенденції розвитку музичної освіти та професійної підготовки вчителів мистецьких дисциплін. Філософсько-методологічний контекст проблеми педагогічної освіти досліджували Г. Васянович, В. Краєвський, І. Зязюн, В. Кремень, П. Саух та ін. Загальні підходи до змісту і технологій професійної підготовки педагога висвітлено в працях О. Вознюка, С. Гончаренка, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Н. Сидорчук, С. Сисоєвої, В. Химинець, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін. Аксіологічний зміст художньо-естетичної діяльності розглянуто в працях Т. Єлагіної, К. Климової, Г. Кондратенко, О. Отич, В. Сластьоніна, О. Щолокової та ін. Змістові аспекти оновлення національної мистецької освіти знайшли своє відображення в працях М. Бровко, К. Завалко, Н. Миропольської, О. Олексюк, Г. Падалко, О. Рудницької, Т. Танько та ін. Теоретичні та методичні аспекти компетентнісного підходу до навчання майбутніх учителів розглядали О. Антонова, Н. Бібік, С. Вітвицька, М. Головань, В. Ковальчук, І. Коновальчук, О. Овчарук, О. Пометун та ін.

Предметом наукових розвідок Л. Арчажникової, О. Боблієнко, І. Боднарук, А. Бондаренко, Н. Мурованої, В. Орлова, Л. Пастушенко,

Т. Пляченко, І. Полубояриної стала оптимізація освітнього процесу з підготовки майбутніх учителів музики. Зміст і структуру професійної компетентності вчителя музики досліджували О. Бартків, В. Бурзанова, Л. Гаврілова, С. Горбенко, С. Грозан, А. Козир, І. Маринін, М. Михаськова, С. Цьзюяй, Р. Майзнер та ін. Проблеми розвитку художньо-естетичної компетентності особистості в контексті професійної підготовки майбутніх учителів музики вивчали І. Арябкіна, О. Дем'янчук, Б. Жорняк, В. Ірклієнко, Л. Чуньпен, Т. Орлова, І. Ревенко та ін.

Водночас поза увагою науковців почасти залишається потенціал українського народного музичного мистецтва в поєднанні з сучасними технологіями формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у закладах вищої освіти.

Актуальність означеної проблеми зумовлена низкою наявних суперечностей у системі професійної підготовки майбутніх учителів музики, **а саме:**

- між сучасними світовими тенденціями розвитку національного соціокультурного й етнокультурного простору та характером і змістом освітньої системи в Україні;
- між потребою суспільства у висококваліфікованих педагогічних фахівцях мистецького профілю та недостатньою увагою до модернізації їхньої професійної підготовки;
- між історично укладеним етнокультурним аксіологічним потенціалом українського народу і глобалізаційними етнокультурними стереотипами, що нівелюють надбання народної музичної культури;
- між еволюцією інтересу до вивчення народного мистецтва, зростаючою потребою осмислення непересічної ролі багатовікових надбань народної творчості в духовному становленні молоді особистості і реальним станом духовно-моральної свідомості, ідеології і культури сучасної молоді;
- між необхідністю оновлення змісту і підвищення якості сучасної музичної освіти і недостатністю теоретичного та практичного обґрунтування означеної проблеми в сучасній педагогічній теорії і практиці.

Отже актуальність проблеми використання у професійній підготовці майбутніх учителів музики народного мистецтва, необхідність вирішення завдань реформування національної системи освіти і сучасної виховної практики у зазначеному контексті зумовили вибір теми дослідження: **«Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін

Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка «Інноваційні технології в процесі викладання музичних дисциплін». Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (протокол № 7 від 26.12.2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 27.03.2018 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Обґрунтувати провідні теоретичні підходи до проблеми дослідження.
2. З'ясувати зміст, структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики та педагогічні умови її формування.
3. Окреслити місце і роль українського народного музичного мистецтва у формуванні досліджуваної професійної компетентності.
4. Обґрунтувати критерії, показники та рівні професійної компетентності майбутніх учителів музики.
5. Спроекувати та експериментально перевірити ефективність реалізації моделі шляхом упровадження технології формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів музики у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та розв'язання поставлених завдань на різних етапах педагогічного дослідження були використані такі **методи**: *теоретичні*: аналіз філософської, педагогічної, психологічної, культурологічної, мистецтвознавчої літератури, вітчизняного та зарубіжного досвіду – з метою обґрунтування провідних методологічних підходів до проблеми дослідження; аналіз навчальних програм, методичних посібників і рекомендацій щодо підготовки майбутніх учителів музики; аналіз, синтез та ідеалізація – для уточнення змісту базових понять дослідження; порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних – з метою визначення змісту та структури професійної компетентності майбутніх учителів музики; *емпіричні*: спостереження та аналіз педагогічних явищ і процесів – з метою визначення українського

музичного народознавчого контексту процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; інтерв'ювання, тестування, анкетування студентів та викладачів на різних етапах експериментальної роботи, моніторинг рівня навчальних досягнень студентів – для обґрунтування й удосконалення структури професійної компетентності майбутніх учителів музики; вивчення та узагальнення досвіду використання надбань українського музичного мистецтва у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи); *методи математичної статистики* (критерій кутового перетворення Фішера ϕ^*), що забезпечило можливість узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи та виявлення якісних змін у рівнях сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Кременецької гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, Рівненського державного гуманітарного університету, факультету мистецтв Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Науково-дослідною роботою було охоплено 296 студентів спеціальності «Музичне мистецтво» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», 19 викладачів музичних дисциплін, 594 учнів закладів загальної середньої освіти і 36 учителів музики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* актуалізовано і теоретично обґрунтовано проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів музики з використанням засобів українського народного музичного мистецтва; конкретизовано відповідні зміст, форми, засоби і методи; розроблено структурно-функціональну модель процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; обґрунтовано критерії (мотиваційний, знансєвий, процесуальний, оцінний), показники та рівні сформованості означеної компетентності (достатній, репродуктивний, початковий);

- *удосконалено* методику діагностування професійної компетентності майбутніх учителів музики; теоретичні засади використання українського народного мистецтва в процесі формування професійної компетентності студентів; уточнено поняття «професійна компетентність майбутнього учителя музики»;

- *подальшого розвитку набули* положення педагогічної науки про методи і прийоми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати, впроваджені в процес професійної підготовки майбутніх учителів музики педагогічних коледжів та університетів, стали основою для оновлення та корекції змісту навчальних дисциплін «Методика музичного виховання», «Українознавство», «Українська народна музична творчість». Отримані в ході дослідження висновки можуть використовуватися в подальших наукових розвідках щодо підготовки майбутніх фахівців мистецького профілю, а також у практиці професійної підготовки учителів різних спеціальностей, в системі підвищення кваліфікації працівників освіти та культури.

Особистий внесок здобувача у статтях, виконаних у співавторстві з О. Дем'янчуком, а саме: «Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога» – автором представлено результати проектування, визначення та опис змісту професійної компетентності педагога на засадах компетентнісного підходу, «Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні» – визначено специфіку виконавського бандурного мистецтва як компонента професійної майстерності бандуриста, «Особливості виконавської майстерності на українському народному інструменті бандура як соціокультурний феномен» – характеристика особливостей процесу формування та становлення академічного виконавства на бандурі, його впливу на українську та світову культуру; у статті в співавторстві з Б. Жорняк «Педагогічні засади та принципи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва» автором охарактеризовано роль українського народного музичного мистецтва у професійній підготовці кваліфікованих учителів музичного мистецтва.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 104/18 від 30.11. 2018 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/02/3313 від 26.11. 2018 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/983 від 11.12. 2018 р.), Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (довідка № 05-16/110-1 від 19.06.2019р.), ЗЗСО-гімназія № 6 І-ІІ ст. м. Кременця (довідка № 243 від 18.12. 2018 р.), Отиневецької ЗЗСО № 9 І-ІІ ст. Жидачівського району Львівської обл. (довідка № 1 від 15.10. 2018 р.).

Апробацію результатів дослідження здійснено шляхом їх презентації та обговорення на науково-практичних конференціях та семінарах різного рівня, зокрема, *міжнародних*: «Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу» (Луцьк, 2018-2019, очна), «Особливості

організації та зміст роботи з формування професійної компетентності учителя музики. Фактори розвитку педагогіки і психології в ХХІ столітті» (Харків, 2018, заочна), «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 2018, заочна), «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Одеса, 2018, заочна), «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (Львів, 2018, заочна); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства: Історія і сучасність сопілкового ансамблю. Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність» (Рівне, 2017, 2019, очна); *міжвузівських*: «Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні. Актуальні проблеми гуманітарної освіти» (Кременець, 2018, очна), «Професійна компетентність та національне виховання майбутніх учителів музики у процесі засвоєння українських народних інструментів (бандури та сопілки). Креативний підхід у сучасній освіті» (Кременець, 2018, очна).

Публікації. Основні положення дослідження висвітлено в 21 публікації, з них 3 – у провідних фахових наукових виданнях України, 2 – у закордонних наукових періодичних виданнях, 1 – навчально-методичний посібник, 3 статті – у збірниках наукових праць, 1 – науково-методична праця, 2 статті вміщено в інших періодичних наукових виданнях та 9 – у збірниках матеріалів наукових конференцій різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел (275 найменувань, з яких 7 – іноземними мовами). Загальний обсяг тексту дисертації – 280 сторінок, з них – 236 сторінок основного тексту. Робота містить 32 таблиці, 6 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; представлено відомості про впровадження й апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувача, публікації автора, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики»** – розглянуто формування професійної компетентності майбутнього вчителя як проблему науково-педагогічної теорії і практики; здійснено аналіз категоріально-понятійного апарату; з'ясовано зміст та структуру досліджуваного феномену.

У результаті теоретичного аналізу охарактеризовано провідні наукові підходи до формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у контексті використання в цьому процесі українського народного музичного мистецтва як засобу навчання, а саме: *компетентнісний* – з метою наукового обґрунтування процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у вигляді сукупності професійних компетенцій; *етнокультурний* – для окреслення значення українського народного музичного мистецтва в процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики; *особистісно-діяльнісний* – для відображення діяльнісного характеру формування професійної компетентності майбутніх учителів музики та необхідності з'ясування її особистісних характеристик, що передбачає використання українського народного музичного мистецтва. Обґрунтовано необхідність реалізації *аксіологічного та середовищного* наукових підходів, що втілюють відповідно ціннісний та середовищний контексти досліджуваної проблеми.

Обґрунтовано провідні поняття дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *Професійну компетентність майбутнього вчителя музики* в системі професійної освіти розглянуто як динамічне особистісно-інтегративне утворення, основою якого слугують теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та досвід, які обумовлюють здатність учителя музики до виконання педагогічної діяльності.

Обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва в єдності кількох провідних компонентів: особистісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного (художньо-естетичного), рефлексивного.

У другому розділі – **«Розробка моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва»** – окреслено зміст і значення українського народного музичного мистецтва у досліджуваному процесі; спроектовано авторську структурно-функціональну модель; представлено ефективні форми і методи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

З'ясовано смислоутворювальну роль і етнокультурне значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Обґрунтовано значущість використання надбань народного мистецтва у вихованні особистості, її професійному становленні, розвитку етнокультурної компетентності, духовності і моральності.

Визначено провідні напрями народознавчої діяльності, через які реалізується формування професійної компетентності майбутніх учителів

музики – суспільно-корисний, пізнавально-розвивальний, національно-патріотичний. Окреслено роль народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у процесі навчання у закладах вищої освіти. Обґрунтовано значення художньо-естетичної, творчої та етностетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності означеного фахівця.

Висвітлено вагомість психолого-педагогічного складника у професійній підготовці майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва. Доведено особливу роль музичної психології, методики викладання музичних дисциплін, циклу музично-теоретичних дисциплін у розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики. З'ясовано значущість виконавських дисциплін у використанні українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності фахівців.

Обґрунтовано необхідність аналізу теорії і практики формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва, здійсненого з дотриманням певних етапів, які передбачали наступне: вивчення стану наявної проблеми, визначення суттєвих особливостей її розгляду; окреслення педагогічних завдань, основних параметрів, змістових компонентів, взаємозв'язків і взаємозалежностей у досліджуваному явищі; поєднання різних типів зв'язків у єдину систему – модель; перевірка її відповідності педагогічним завданням, умовам і вимогам практики.

У результаті здійсненого теоретичного аналізу та власного досвіду актуалізовані проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва, представлено авторську модель, що відображає досліджуваний процес (рис. 1).

Розроблена структурно-функціональна модель представлена як єдина система, спрямована на максимальну актуалізацію і реалізацію особистісних функцій студентів у педагогічному процесі формування професійних компетентностей. Її зміст вміщує: соціальне замовлення, мету та завдання щодо формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва; наукові підходи (компетентнісний, етнокультурний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, середовищний); організаційні принципи (науковості, національного змісту музичної освіти, саморозвитку, професійно та особистісно орієнтованого навчання, активності, проблемності, інтерактивності, комунікативно-ситуативного навчання, зв'язку з позанавчальною діяльністю); цикли навчання (пропедевтичний, фундаментальний, професійно-практичний).

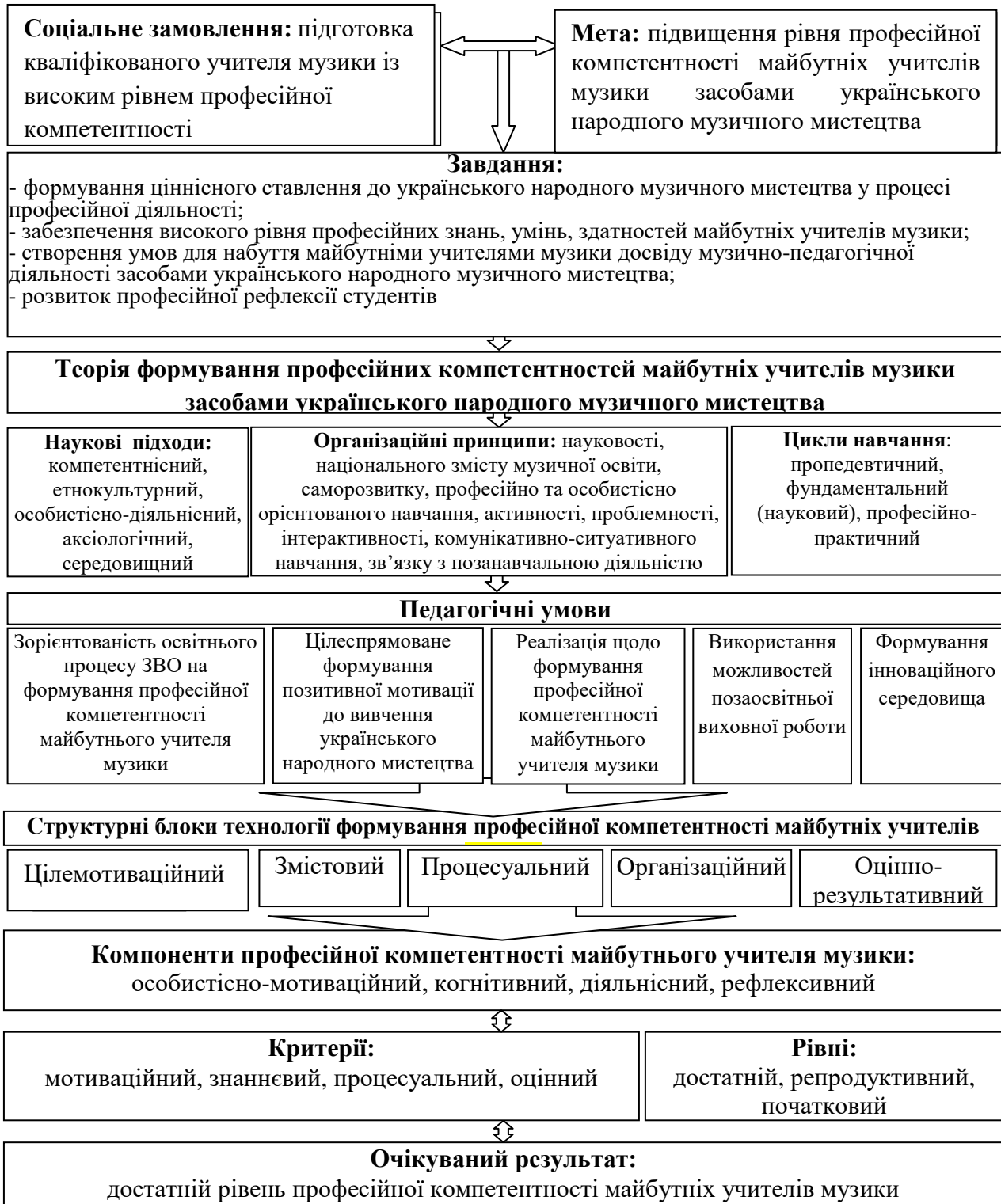

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва

Структура моделі включає також педагогічні умови: зорієнтованість освітнього процесу ЗВО на формування професійної компетентності майбутнього учителя музики, цілеспрямоване формування позитивної мотивації до вивчення українського народного мистецтва, реалізація щодо формування професійної компетентності майбутнього учителя музики, використання можливостей позаосвітньої виховної роботи, формування інноваційного середовища. До її складу запропоновано структурні блоки технології (цілемотиваційний, змістовий, процесуальний, організаційний, оцінно-результативний) та компоненти професійної компетентності майбутнього учителя музики (особистісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний). Наведено критерії (мотиваційний, знаннєвий, процесуальний, оцінний), рівні (достатній, репродуктивний, початковий) та очікуваний результат (достатній рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики).

Доведено, що моделювання процесу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики зумовлює необхідність розробки технології формування означеної компетентності та експериментальну перевірку їх ефективності.

У третьому розділі – **«Експериментальне дослідження ефективності формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва»** – представлено програму та зміст організації експериментальної роботи; охарактеризовано стан сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва; здійснено аналіз результатів формувального етапу експерименту.

Для з'ясування ефективності формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва проведено педагогічний експеримент, в ході якого запроваджено технологію реалізації авторської моделі, що забезпечило зростання рівня професійної компетентності досліджуваних експериментальної групи порівняно з учасниками контрольної групи. На *пілотажному* етапі експериментального дослідження – здійснено аналіз навчальних планів предметів професійної спрямованості у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва (вокал, хорове диригування, історія української вокально-хорової музики, методика аналізу вокально-хорових творів, основний музичний інструмент). Сформульовано висновок, що твори народного мистецтва використовуються як засоби формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в дещо обмеженому обсязі (переважно вокальні або вокально-хорові твори, натомість інструментальна музика – недостатньо).

З'ясовано, що у процесі навчання фахових дисциплін майбутні вчителі музики недостатньо володіють теорією і практикою використання українського народного музичного мистецтва, що зумовило необхідність перегляду змісту та методів навчання окремих дисциплін. Виявлено рівень застосування творів українського народного музичного мистецтва в ході організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, що визначає професійні потреби вчителів музики. Обґрунтовано необхідність формування інтересу, позитивної мотивації майбутніх учителів музики до вивчення спеціальних мистецьких дисциплін, збагачення їхніх музично-теоретичних знань на базі українського народнопісенного матеріалу. Підкреслено роль і значення актуалізації творчого потенціалу студентів, їх естетичного та загальнокультурного розвитку, зростання рівня естетичної, мистецької, культурологічної компетентності майбутніх учителів музики.

Результати *констатувального* етапу засвідчили недостатній рівень професійної компетентності майбутніх учителів музики в традиційній системі професійної підготовки (31,94 % студентів експериментальної групи та 32,24 % досліджуваних контрольної групи).

З метою формування професійної компетентності майбутніх учителів музики запроваджено методично доцільні форми і методи, які ґрунтуються на народознавчій основі, що передбачає врахування викладачем міжпредметних зв'язків, усвідомлення місця і ролі кожної навчальної дисципліни в загальній системі. Доведено, що використання українського народного музичного мистецтва у формуванні досліджуваної компетентності забезпечило розвиток стійкого інтересу, позитивної мотивації студентів до вивчення спеціальних мистецьких дисциплін, збагачення музично-теоретичних знань студентів на базі українського народнопісенного матеріалу та ін.

Провідними формами організації дидактичного процесу у різних видах навчальної діяльності визначено лекції, практичні та семінарські заняття з використанням українського народного музичного мистецтва. Підтверджено ефективність методів, реалізація яких передбачала використання засобів українського народного музичного мистецтва, а саме: ігрових, практичних, проєктних, пошукових, дослідницьких способів освітньої діяльності. Окреслено важливість самостійної роботи з фольклорним матеріалом, практичної діяльності (гурткова робота, участь у фольклорних колективах, конкурсах народного мистецтва, навчально-наукових експедиціях з пошуку народного пісенного матеріалу тощо).

Результати *формуального* етапу засвідчили ефективність формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського

народного музичного мистецтва. Найбільші суттєві зміни спостерігалися у студентів експериментальної групи: значно зросли показники достатнього рівня професійної компетентності (до 32,64 %), репродуктивного рівня – до 59,03 %. Натомість, частка майбутніх учителів музики, які мали початковий рівень компетентності, зменшилася з 31,94 % до 8,33 %. Засвідчено деякі зміни у студентів контрольної групи: достатній рівень професійної компетентності у цій групі зріс на 1,97 %, репродуктивний рівень залишився без змін.

У результаті експериментального дослідження доведено про дієвість та ефективність структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва. У процесі вивчення навчальної дисципліни з додаткового інструменту сопілки спостерігається зростання у студентів стійкого інтересу, поява бажання до колективного музикування, спільних виступів на концертах та майбутньої реалізації засвоєних знань у практичній діяльності. Узагальнені результати експериментальної роботи подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Динаміка рівнів професійної компетентності майбутніх учителів музики до та після експерименту

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Формувальний етап		Констатувальний етап		Формувальний етап	
	АЗ	у %	АЗ	у %	АЗ	у %	АЗ	у %
Достатній	24	16,67	47	32,64	26	17,11	29	19,08
Репродуктивний	74	51,39	85	59,03	77	50,66	77	50,66
Початковий	46	31,94	12	8,33	49	32,24	46	30,26
<i>Всього</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>144</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>	<i>152</i>	<i>100</i>

Для доведення статистичної надійності підвищення рівня професійної компетентності досліджуваних використано критерій кутового перетворення Фішера ϕ^* , спрямований на порівняння даних емпірично визначених відсоткових часток вибіркової сукупності. Зростання достатнього рівня професійної компетентності майбутніх учителів музики в експериментальній групі у порівнянні з контрольною групою є статистично доведеним і надійним: $2,54 \geq 2,31(p \leq 0,01)$.

ВИСНОВКИ

Здійснений у дисертації комплексний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва дав можливість узагальнити його теоретико-методологічні, технологічні й методичні засади і дійти таких загальних висновків.

1. Теоретичні засади дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва представлено в єдності базових методологічних підходів, що стали основою подальших емпіричних пошуків, а саме: компетентнісного, етнокультурного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного та середовищного.

Обґрунтовано провідні поняття дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва – «компетентність», «професійна підготовка вчителя музики», «українське народне музичне мистецтво». *Професійну компетентність майбутнього вчителя музики* в системі професійної освіти окреслено як динамічне особистісно-інтегративне утворення, основою якого слугують теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості та досвід, які обумовлюють здатність учителя музики до виконання педагогічної діяльності.

2. З'ясовано зміст та структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики та педагогічні умови їх формування засобами українського народного музичного мистецтва у єдності кількох провідних компонентів. Особистісно-мотиваційний – вміщує особистісні характеристики мотивації студентів до зростання рівня професійної компетентності із залученням потенціалу українського народного музичного мистецтва. Когнітивний – забезпечує накопичення і наступне відтворення сукупності знань майбутніх учителів музики, що формуються завдяки залученню українського народного музичного мистецтва. Діяльнісний (художньо-естетичний) – визначається розвитком базових умінь й навичок компетентнісного характеру, що забезпечується використанням потужного потенціалу українського народного музичного мистецтва. Рефлексивний – характеризує адекватну самооцінку студентами рівня сформованості своєї професійної компетентності, з одного боку, та рефлексію ресурсу українського народного музичного мистецтва – з іншого.

3. Окреслено місце і роль українського народного музичного мистецтва у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів музики. Визначено провідні види народознавчої діяльності, спрямовані на формування досліджуваної компетентності – суспільно-корисний, пізнавально-розвивальний, національно-патріотичний. Обґрунтовано значення народної музики, пісні, думи, фольклору загалом у формуванні професійної

компетентності майбутніх учителів музики у процесі навчання у закладах вищої освіти. Окреслено вагомість художньо-естетичної, творчої та етноестетичної компетентностей як системоутворювальних компонентів професійної компетентності означеного фахівця. Доведено значущість психолого-педагогічного складника у професійній підготовці майбутніх учителів музики з використанням українського народного музичного мистецтва та особливу роль музичної психології, методики викладання музичних дисциплін, циклу музично-теоретичних дисциплін у розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музики. З'ясовано місце і роль виконавських дисциплін, викладання яких передбачає використання українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності цих фахівців.

4. Обґрунтовано критерії (особистісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, практично-діяльнісний, рефлексивно-оцінний), показники та рівні професійної компетентності майбутніх учителів музики. Охарактеризовано змістове наповнення початкового, репродуктивного і достатнього рівнів професійної компетентності майбутніх учителів музики, що визначається за мотиваційним, знанневим, процесуальним та оцінним критеріями. Запроваджено відповідний діагностичний інструментарій їх вимірювання.

5. Експериментально перевірено ефективність реалізації моделі шляхом упровадження технології формування професійної компетентності майбутнього учителя музики засобами народного мистецтва як комплексної цілісної динамічної структури, що ґрунтується на інтеграційному підході до навчання та вміщує кілька блоків: цілемотиваційний, змістовий, процесуальний, організаційний, оцінно-результативний. Доведено ефективність *форм* (практична музично-виконавська діяльність студентів, самостійна робота з фольклорним матеріалом, гурткова робота, участь у діяльності фольклорних колективів, в мистецьких конкурсах та етнографічних експедиціях) і *методів* (ігрових, проектних, пошукових, дослідницьких, індивідуальних та колективних) формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного мистецтва.

Результати формувального етапу експерименту засвідчили ефективність розробленої у процесі теоретичного аналізу моделі та технології її реалізації. З'ясовано, що показники достатнього рівня професійної компетентності досліджуваних зросли з 16,67 % на констатувальному етапі до 32,64 % на формувальному. Водночас, кількість майбутніх учителів музики, що виявили початковий рівень сформованості професійної компетентності, знизився до 8,33%. Сформульовано висновок про позитивний вплив на результати експериментальної роботи технології та ефективних форм і методів

професійної підготовки з використанням засобів українського народного музичного мистецтва.

Представлене дослідження не вичерпує всіх проблемних питань вивчення шляхів і способів формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами українського народного мистецтва. До подальших наукових пошуків віднесено проблему організації додаткової неформальної освіти майбутніх учителів; врахування особистих мотивів і цілей професійної підготовки студентів; упровадження інноваційних методів професійного навчання музики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Томашівська, М. М., 2018. Деякі аспекти реалізації компетентнісного підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, вип. 62, с. 219-222.

2. Томашівська, М. М., 2018. Сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки» Херсонського державного університету*, вип. LXXXII, Том 2, с. 189-192.

3. Томашівська, М. М., 2018. До проблеми формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, № 326, вип. 3, с. 269-271.

4. Томашівська, М. М., 2018. Педагогічне формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland*. Wolomin, Volume 1, с. 42-45.

5. Томашивская, М. М., 2018. Эстетическое воспитание студенческой молодежи средствами народной музыки. *Навукова-практичний часопис Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта*. Віцебск, № 1 (98), с. 116-120.

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Томашівська, М. М., 2017. Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства: історія і сучасність сопілкового ансамблю. *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність»*. Рівне: Волин. обереги, с. 210-215.

7. Томашівська, М. М., 2018. *Додатковий музичний інструмент (сопілка): робоча програма для студентів спеціальності 014 «Музичне мистецтво»*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 20 с.

8. Дем'янчук, О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Реалізація компетентнісного підходу в системі професійної освіти педагога. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу»*. Луцьк: Вежа-Друк, с. 20-23.

9. Томашівська, М. М., 2018. Професійна компетентність та національне виховання майбутніх учителів музики у процесі засвоєння українських народних інструментів (бандури та сопілки). *Збірник матеріалів науково-методичного семінару «Креативний підхід у сучасній освіті»*. Кременець: Вид-во ім. Тараса Шевченка, с. 78-84.

10. Томашівська, М. М., 2018. Особливості організації та зміст роботи з формування професійної компетентності учителя музики. *Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «Фактори розвитку педагогіки і психології в XXI столітті»*. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», с. 40-45.

11. Жорняк, Б. Є., Томашівська, М. М., 2018. Педагогічні засади та принципи формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. *Міжсвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Актуальні питання гуманітарних наук»*. Секція Педагогіка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», вип. 21, том 1, с.154-158.

12. Томашівська, М. М., 2018. Особливості сучасних вимог до професійної компетентності музиканта-фахівця. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє»*. Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», с. 72-75.

13. Томашівська, М. М., 2018. Компетентність учителя музики як професійна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії»*. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», с. 108-111.

14. Томашівська, М. М., 2018. Проблеми професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Збірник тез наукових праць учасників міжнародної науково-практичної конференції «Психологія та педагогіка:*

сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування». Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», ч. 2, с. 143-145.

15. Дем'янчук, О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Розвиток професійного бандурного мистецтва в Україні. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти. Розділ VII. Педагогічний дискурс культурології та мистецтва*. Кременець, вип. 15, с. 116-120.

16. Дем'янчук О. Н., Томашівська, М. М., 2018. Особливості виконавської майстерності на українському народному інструменті бандура як соціокультурний феномен. *Науково-методичний та культурно-просвітницький часопис Яровиця*. Луцьк, № 1(19), с. 81-83.

17. Томашівська, М. М., 2019. Гуцульські музичні інструменти з обертоновим інтонуванням: тилинка, трембіта, дримба. *Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні проблеми народно-інструментального виконавства в Україні: історія і сучасність»*. Рівне: Волин. береги, с. 109-114.

18. Томашівська, М. М., 2019. Походження сімейства окарин в Україні. *Збірник наукових праць «Актуальні проблеми гуманітарної освіти»*. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, с. 93-97.

19. Томашівська, М. М., 2019. Формування української музичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу»*. Луцьк: ВЕЖА-Друк, с. 62-65.

20. *Методичні рекомендації щодо навчання студентів гри на сопілці: навчально-методичний посібник*, 2019. Автор-упорядник М. М. Томашівська. Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка.

21. Томашівська, М. М., 2018. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець, вип. 10, с. 87-97.

АНОТАЦІЇ

Томашівська М. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2019.

У дисертації представлено результати теоретичного аналізу та методичного забезпечення проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами українського народного музичного мистецтва. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів музики (на засадах компетентнісного, етнокультурного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного та середовищного підходів). Розроблено структуру досліджуваної компетентності (в єдності особистісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів), та структурно-функціональну модель її формування засобами українського народного музичного мистецтва. З'ясовано роль і значення українського народного музичного мистецтва як засобу формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. Обґрунтовано педагогічні умови реалізації структурно-функціональної моделі та технологію формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами народного мистецтва. Експериментально перевірено їх ефективність.

Ключові слова: професійна підготовка вчителя, майбутні учителі музики, українське народне музичне мистецтво, структурно-функціональна модель.

Томашивская М. М. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени ванна Франко, Житомир, 2019.

В диссертации представлены результаты теоретического анализа и методического обеспечения процесса формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства. Обоснованы теоретико-методологические положения формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки (на основе компетентностного, этнокультурного, личностно-деятельностного, аксиологического и средового подходов); разработаны структура (объединяющая личностно-мотивационный, когнитивный, деятельностный и рефлексивный компоненты), и структурно-функциональная модель формирования этой компетентности средствами украинского народного музыкального искусства. Определены роль и значение народного музыкального искусства как средства формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки. Обоснованы педагогические

условия реализации структурно-функциональной модели формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства.

Определены этапы формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства, а именно: изучение состояния существующей проблемы, определение ее существенных особенностей; определение педагогических задач, основных параметров, содержательных компонентов, взаимосвязей и взаимозависимостей в исследуемом явлении; объединение разных типов связей в единую систему – модель; проверка соответствия модели педагогическим задачам, условиям и требованиям практики. Осуществлен анализ форм, методов и технологий формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства.

Научная новизна проведенного исследования заключается в том, что впервые актуализирована и теоретически обоснована проблема формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства; конкретизированы содержание, формы, методы, средства формирования указанной компетентности; представлены критерии, показатели и уровни сформированности компетентности, уточнено понятие «профессиональная компетентность будущего учителя музыки». Усовершенствована методика диагностирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки. Дальнейшее развитие получили положения педагогической науки о методах и средствах формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки средствами украинского народного музыкального искусства.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя, будущие учителя музыки, украинское народное музыкальное искусство, структурно-функциональная модель.

Tomashivska M. M. Formation of Future Music Teachers' Professional Competence By Means of Ukrainian Folk Music. – Manuscript.

Thesis for the degree of a Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, 2019.

The thesis presents the results of theoretical analysis and methodological support of the formation problem of future music teachers' professional competence by means of Ukrainian folk music. The theoretical and methodological principles of the formation problem of future music teachers' professional competence are

substantiated (on the basis of competent, ethno-cultural, personality-activity, axiological and environmental approaches); the structure of the competence studied (in unity of personal, cognitive, content and reflexive components) and the structural-functional model of its formation by means of Ukrainian folk music have been developed. The role and significance of Ukrainian folk music as a means of formation of future music teachers' professional competence are found out. The pedagogical conditions for the implementation of the structural-functional model of forming future music teachers' professional competence by means of folk art are substantiated.

Keywords: teacher's professional training, future music teachers, Ukrainian folk music art, structural-functional model.